

ВІДГУК

офіційного опонента, завідувача кафедри дерматології та венерології з курсом косметології Національного медичного університету імені О.О.Богомольця, член-кореспондента НАМН України доктора медичних наук, професора СТЕПАНЕНКА Віктора Івановича на дисертацію Аль-Омарі Ала'а Осама Ахмада на тему: «Особливості виникнення і перебігу екземи: соматотипологічні та психологічні аспекти», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 05.600.070, що утворена згідно наказу в.о. ректора ЗВО Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова № 26 від 22 лютого 2023 р. на підставі рішення Вченої ради ВНМУ ім. М. І. Пирогова № 103 від 21 лютого 2023 року з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина»

Ступінь актуальності обраної теми.

Екзема є одним з найпоширеніших захворювань шкіри і становить 30-40 % від усіх звернень пацієнтів з хронічними дерматозами. Останніми роками відзначається тенденція до більш важкого перебігу екземи, почастищення та збільшення тривалості її рецидивів, значного поширення площі ураження шкіри та підвищення резистентності хвороби до лікування, подовження термінів непрацездатності та збільшення випадків інвалідизації, ураження хворобою практично усіх вікових верств населення.

Багатьма дослідженнями доведені значущі патогенетичні чинники, пускові механізми екземи, у першу чергу імунологічні порушення, генетичне детермінування, дефекти первинного епітеліального бар'єру з порушенням бар'єрної функції шкіри, порушення з боку центральної та вегетативної нервової системи та обміну нейромедіаторів, порушення стану центрального і регіонарного кровообігу тощо. Саме таким напрямкам присвячена більша кількість досліджень. Але й дотепер залишаються відкритими та достеменно не визначеними усі етіопатогенетичні аспекти екземи та можливості до прогнозування її виникнення та перебігу, що ставить перед дослідниками нагальну задачу пошуку нових, ще не вивчених чинників виникнення хвороби.

Безсумнівним є й факт погіршення якості життя в пацієнтів, хворих на екзему, особливо на важкі клінічні форми її перебігу, погіршення їх психо-емоційного стану, аж до формування психічних розладів, що додатково ускладнює лікування таких пацієнтів та його ефективність.

Тому, тема дисертації Аль-Омарі Ала'а Осама Ахмада, яка якраз і присвячена дослідженню дотепер не вивчених конституціональних та психологічних аспектів у виникненні істинної та мікробної екземи та пошуку прогностичних можливостей стосовно виникнення екземи та її перебігу незаперечно є актуальною для медицини як у теоретичному, так і у практичному плані.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Дисертація належним чином запланована та виконана у Вінницькому національному медичному університеті ім. М. І. Пирогова в рамках ініціативної наукової тематики “Особливості виникнення і перебігу екземи: соматотипологічні та психологічні аспекти” (№ державної реєстрації: 0121U113157) на кафедрі шкірних та венеричних хвороб з курсом післядипломної освіти.

Дисертація виконана на високому науковому рівні – обрані актуальна мета дослідження та завдання необхідні й достатні для її виконання; застосовані загальноновизнані методи досліджень; отримані результати піддані належній статистичній обробці, так само досконало виконане й математичне моделювання можливості виникнення та особливостей клінічного перебігу захворювання на визначені форми екземи. На високому науковому рівні виконані узагальнення та аналіз отриманих результатів, що стало основою для формулювання висновків дисертації та практичних рекомендацій.

Так само на належному науковому рівні виконані й оформлені й публікації здобувача, які пройшли усі етапи перевірки та експертної оцінки провідними фахівцями з напрямку дослідження та опубліковані у фахових наукових журналах України, у тому числі й у журналі з наукометричної бази Web of Science, та в закордонному виданні. Дисертантом, разом з співавтором, отримане авторське свідоцтво на твір.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Ціла низка результатів, отриманих здобувачем, характеризуються науковою новизною.

Так уперше дисертантом встановлено особливості антропометричних показників, показників компонентного складу маси тіла та компонентів соматотипу, їх відмінності між хворими на істинну або мікробну екзему легкого або тяжкого перебігу та здоровими чоловіками. Доведено, що таких відмінностей більше саме між хворими на екзему та здоровими особами, ніж між хворими на екзему з різними ступенями важкості перебігу захворювання.

Уперше у хворих на різні форми екземи легкого та тяжкого перебігу українських чоловіків встановлені характерні особливості конституції, які дозволили трактувати їх як «субпатологічний» конституціональний тип.

Також, уперше дисертантом розроблені та проаналізовані достовірні дискримінантні моделі можливості виникнення та особливостей перебігу екземи в українських чоловіків на основі урахування їх антропометричних і соматотипологічних показників й показників компонентного складу маси тіла.

Новітніми є й встановлені результати щодо показників особливостей провідних характеристик темпераменту та психодинамічних особливостей особистості, показників рівня суб’єктивного контролю, акцентуйованих рис особистості в українських чоловіків, хворих на певні форми екземи.

Усі результати проведених здобувачем досліджень знайшли своє повне

відображення в опублікованих працях.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертантом коректно сформовані групи дослідження з хворих чоловіків першого зрілого віку, діагноз екземи у яких був встановлений відповідно до номенклатури МКХ-10: 34 чоловіки, хворі на істинну екзему (з них 16 осіб з легким та 18 – з тяжким перебігом хвороби) та 38 чоловіків з мікробною екземою (з них 28 – з легким перебігом і 10 – з тяжким). Усім хворим проведено антропометричне, соматотипологічне дослідження та встановлені показники особливостей особистості. Усі отримані показники порівнювалися з відповідними показниками контрольної групи чоловіків, яку склали 82 практично здорові особи такої ж вікової групи. Дослідження було виконане з дотриманням усіх необхідних вимог, морально-етичних норм та основних положень з питань біоетики. Статистичну обробку отриманих результатів проведено у ліцензійному пакеті з використанням непараметричних методів оцінки та застосуванням методу дискримінантного аналізу для побудови моделей можливості виникнення та особливостей перебігу екземи в залежності від антропометричних і соматотипологічних показників. Достовірність отриманих результатів не викликає сумніву. Результати дослідження ґрунтовно узагальнені та проаналізовані, у тому числі – піддані аналітичному порівнянню з результатами попередніх наукових розробок. Основні наукові положення дисертації, її висновки та рекомендації є обґрунтованими, відповідають отриманим результатам та поставленим науковим завданням дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Здобувач повністю виконав як усі сім поставлених конкретних основних завдань дисертаційного дослідження, так і вирішив основне поставлене наукове завдання, його мету – встановив особливості антропометричних, соматотипологічних показників і показників особливостей особистості в українських чоловіків першого зрілого віку, хворих на істинну та мікробну екзему легкого або тяжкого перебігу та розробив прогностичні моделі для оцінки можливості виникнення та прогнозування особливостей перебігу даного захворювання в залежності від конституціональних характеристик особи.

Під час виконання кваліфікаційної наукової праці дисертант показав досконале володіння основними методологічними навичками планування та проведення наукових досліджень – ретельно проведений патентно-інформаційний пошук, коректно сформував групи досліджень хворих на різні форми та різний клінічний перебіг екземи та порівняльну контрольну групу, оволодів методиками необхідних клінічних, антропометричних й соматотипологічних досліджень, виконав статистичну обробку та, за участі наукового керівника, провів аналіз отриманих результатів. Дисертантом самостійно написані основні розділи та оформлений рукопис дисертації.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів дослідження.

Дисертантом отримані результати, які свідчать про те, що конституція людини, особливості її будови тіла є одним з предикторів виникнення захворювання на істинну та мікробну екзему, що має важливе теоретичне значення для медицини, шкірних хвороб, для поглиблення розуміння етіології та патогенезу даних захворювань.

Вагомим є й практичне значення отриманих результатів, насамперед уперше розроблених достовірних прогностичних математичних моделей можливості виникнення та особливостей клінічного перебігу у чоловіків різних форм екземи. Окремо слід зазначити те, що здобувач не зупинився на етапі проведеного моделювання, а й створив разом з співавтором зручну для використання лікарями комп'ютерну програму "Eczema Test", яка надає можливості в автоматичному режимі здійснити прогностичну оцінку належності пацієнта до групи підвищеного ризику захворювання на різні форми екземи та передбачити у нього варіант перебігу даного захворювання.

Так само має суттєве теоретичне і практичне значення визначення показників психо-емоційного стану хворих на екзему чоловіків, який у ряді випадків може потребувати втручання психологів та психіатрів.

Вагомість теоретичного та практичного значення отриманих результатів дослідження підкріплена їх впровадженнями як у навчальний процес низки профільних кафедр медичних закладів вищої освіти України, так і у практичну роботу лікарів фахівців з шкірних та венеричних хвороб.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому.

Представлена дисертація викладена українською мовою на 214 сторінках (з них 122 сторінки залікового машинописного тексту), побудована за класичною схемою і містить анотацію, зміст дисертації, перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів, вступ, розділ огляду літератури, розділ загальної методики й основних методів дослідження, три розділи власних досліджень, розділ аналізу й узагальнення результатів дослідження, висновки, практичні рекомендації, список використаних джерел літератури та додатки. Дисертація інформативно проілюстрована 96 рисунками та 20 таблицями.

У **вступі** автор доводить актуальність обраної теми, наводить мету та конкретні завдання дослідження, надає характеристики об'єкту та предмету дослідження, вказує використані методи дослідження та зв'язок дисертації з науковими програмами, зазначає свій особистий внесок у виконання роботи, апробацію матеріалів дисертації та кількісну характеристику опублікованих праць тощо. Вступ викладений на 7 сторінках.

Розділ **огляду літератури** складається з трьох окремих підрозділів в яких дисертант висвітлює сучасні аспекти етіології та патогенезу екземи, наводить дані наукової літератури стосовно особливостей психологічного стану хворих на екзему та аргументує значення конституціональних факторів у виникненні мультифакторіальних захворювань шкіри. Аналітичні дослідження автора,

представлені в даному розділі відображені в статті у фаховому науковому журналі України. Розділ викладений на 19 сторінках.

У **другому розділі** дисертації на 21 сторінках висвітлені методика та основні методи дослідження. У першому підрозділі описані загальна методика та суб'єкти дослідження, групи дослідження, наведена клінічна характеристика та надані ілюстрації хворих на різні форми екземи з різними ступенями тяжкості клінічного перебігу, наголошено про відповідність проведених досліджень біоетичним і морально-правовим вимогам Гельсінської декларації, Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину, відповідним положенням ВООЗ та законам України, що засвідчено висновком комітету з питань біомедичної етики ВНМУ. У другому підрозділі досконало описані застосовані під час дослідження методики антропометрії і соматотипології, методики вивчення особливостей особистості. Зазначені використані методики статистичного аналізу результатів дослідження та математичного моделювання. Розділ проілюстрований 14-ма рисунками.

У трьох розділах дисертантом надані результати досліджень виконаних ним особисто.

У трьох підрозділах **третього розділу** здобувач надає встановлені ним результати антропометричних і соматотипологічних показників у чоловіків, хворих на різні форми екземи, вказує на їх відмінності порівняно зі здоровими чоловіками та між хворими чоловіками з різними формами та різним перебігом екземи. Саме за результатами, описаними в даному розділі та їх подальшим аналітичним розглядом та узагальненням дисертант формулює три перші висновки дисертації. Розділ містить 34 сторінки, проілюстрований 50-ма рисунками.

Представлені в даному розділі результати досліджень відображені в двох статтях у фахових наукових журналах України (у тому числі й у виданні з міжнародної наукометричної бази Web of Science), у статті у закордонному журналі (Польща) та в трьох тезах міжнародних науково-практичних конференцій.

Четвертий розділ складається з трьох підрозділів і містить встановлені результати, відповідно, показників провідних типологічних характеристик темпераменту та психодинамічних особливостей особистості, вираженості і особливостей акцентуованих рис особистості та показників рівня суб'єктивного контролю у чоловіків, хворих на різні форми екземи та їх порівняння з здоровими чоловіками та між групами хворих з різним перебігом екземи. Так, у хворих на істинну екзему з різним перебігом порівняно з контрольною групою чоловіків встановлено переважання осіб з низьким рівнем нейротизму, з низьким рівнем ситуативної і особистісної тривожності, з наявністю акцентуації характеру за гіпертичним типом, більшого за значенням показника шкали загальної інтернальності рівня суб'єктивного контролю, рівня суб'єктивного контролю в галузі досягнень і навчальних (професійних) відносин та меншу частку осіб з потенційно низьким рівнем нейротизму, з високим рівнем ситуативної і особистісної тривожності, з наявністю акцентуації характеру за демонстративним типом. У хворих на мікробну екзему

порівняно з контрольною групою встановлено переважання осіб з низьким рівнем нейротизму і ситуативної тривожності та меншу частку осіб із потенційною екстраверсією, з помірним рівнем ситуативної тривожності тощо. Результати, описані в даному розділі лягли в основу трьох кінцевих висновків дисертації.

Розділ викладений на 27 сторінках та ілюстрований 22-ма рисунками. Викладені у даному розділі результати опубліковані у трьох статтях у фахових наукових журналах України.

П'ятий розділ дисертації присвячений результатам проведеного математичного моделювання можливості виникнення та особливостей перебігу різних форм екземи в залежності від особливостей їх будови тіла. Розроблені на основі урахування антропометричних та соматотипологічних параметрів достовірні дискримінантні моделі дозволяють з високою ймовірністю (статистика Wilks' Lambda= від 0,074 до 0,088) прогнозувати можливість виникнення та форми екземи у чоловіків. Розділ викладений на 8 сторінках і містить 6 таблиць. Отримані результати дослідження, описані в даному розділі дисертації викладені у статті у фаховому науковому журналі України та лягли в основу при створенні комп'ютерної програми "Eczema Test" для прогнозування можливості захворювання на екзему.

У **шостому розділі** дисертант ретельно узагальнив та проаналізував отримані результати, порівняв їх з результатами інших дослідників, які працювали в схожому напрямку. Розділ викладений на 27 сторінках та містить 8 рисунків, на яких проілюстровані встановлені відмінності конституціональних показників між хворими на істинну або мікробну екзему та здоровими чоловіками та між чоловіками, хворими на різні форми екземи.

Узагальнюючий та сім окремих **висновків** дисертації відповідають поставленим завданням дослідження та отриманим результатам, є обґрунтованими та логічними.

У **практичних рекомендаціях** за результатами проведених досліджень, здобувач детально описує установку та покрокову роботу з розробленою комп'ютерною програмою "Eczema Test" (Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 110215) для прогностичної оцінки належності або неналежності пацієнта до групи підвищеного ризику захворювання на різні форми екземи та можливих варіантів перебігу даного захворювання.

До **списку використаних джерел** у дисертації увійшло 196 публікацій, з яких 47 викладені кирилицею та 149 латиницею.

В **Додатках** дисертації наведені наукові праці, опубліковані дисертантом, наведені 5 актів впровадження результатів дисертаційної роботи та 14 таблиць цифрового матеріалу результатів досліджень.

В цілому вважаю, що дисертація є повністю завершеною кваліфікаційною науковою працею.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Зважаючи на їх вагоме теоретичне значення, результати дисертації

рекомендуються до використання та подальшого впровадження в навчальний процес профільних кафедр під час підготовки майбутніх лікарів та післядипломного вдосконалення лікарів, насамперед фахівців з дерматовенерології та в практиці наукових досліджень.

Отримані результати та розроблені математичні моделі можливості виникнення екземи і варіантів її клінічного перебігу та створена комп'ютерна програма "Eczema Test" рекомендуються до урахування та використання практичними лікарями-дерматовенерологами, лікарями загальної практики та сімейної медицини тощо, як з метою виявлення потенційних груп ризику щодо даного захворювання, так і з метою оцінки можливої важкості перебігу захворювання у пацієнтів з екземою.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Принципових зауважень, щодо змісту дисертації та її оформлення, які б впливали на наукову та практичну цінність отриманих результатів, основні положення та висновки дисертації не виникло. У якості зауважень можна зазначити наступні:

1. На наш погляд розділу 1 «Огляд літератури» можна було б надати конкретну власну назву. Наприклад: «Сучасні погляди на етіопатогенез екземи та психоконституціональні особливості пацієнтів при даному захворюванні».

2. Перший абзац другого висновку дисертації: «Між хворими на істинну та мікробну екзему легкого або тяжкого перебігу українськими чоловіками встановлено значно меншу кількість достовірних або тенденцій відмінностей антропо-соматотипологічних показників». Тут слід було б конкретно зазначити порівняно з чим встановлено значно меншу кількість відмінностей.

3. У тексті дисертації зустрічаються поодинокі не зовсім вірно сформульовані вирази та орфографічні помилки.

Під час опрацювання дисертації виникло декілька запитань до дисертанта, на які я прошу надати відповіді:

1. Чому Ви використовували саме психологічні тести у хворих з екземою і чим обґрунтований Ваш підхід до вивчення у хворих на екзему особливостей особистості?

2. Як, згідно сучасних досліджень, впливають неврологічні порушення та стресові фактори на хворих при екземі?

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

За результатами проведеної перевірки дисертації Аль-Омарі Ала'а Осама Ахмада на тему: «Особливості виникнення і перебігу екземи: соматотипологічні та психологічні аспекти» з використанням антиплагіатної програми «StrikePlagiarism.com» встановлено, що текст дисертації є оригінальним, ознак плагіату, самоплагіату, фальсифікування, фабрикування даних не встановлено.

Так само не виявлено ознак порушення академічної доброчесності й у наукових публікаціях дисертанта.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Аль-Омарі Ала'а Осама Ахмада на тему: «Особливості виникнення і перебігу екземи: соматотипологічні та психологічні аспекти» є самостійно виконаною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій викладені та науково обґрунтовані нові результати проведених особисто дисертантом досліджень, які дозволили вирішити актуальну для медицини, зокрема для дерматовенерології, науково-практичну задачу щодо встановлення особливостей антропометричних, соматотипологічних показників та показників особливостей особистості у чоловіків першого зрілого віку, мешканців України, хворих на істинну та мікробну екзему легкого або тяжкого перебігу та розробки прогностичних математичних моделей виникнення і особливостей перебігу екземи в чоловіків у залежності від їх конституціональних особливостей.

Вважаю, що за актуальністю, методичним рівнем виконання, обсягом проведених досліджень, їх теоретичною та практичною значимістю для медицини, вагомістю опублікованих за матеріалами дисертації наукових праць та оформленням дисертація Аль-Омарі Ала'а Осама Ахмада повністю відповідає існуючим вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 та наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина».

Офіційний опонент:

завідувач кафедри дерматології та венерології
з курсом косметології
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця,
член-кореспондент НАМН України
доктор медичних наук, професор

Віктор СТЕПАНЕНКО

